

337. Vörs, Battyáni disznólegelő

(Somogy megye) B, LT, Ró, A

Ebben az évben 2000 m²-en 136 objektumot tártunk fel, ezzel a feltárt objektumok száma elérte az 1257-et. A Somogyvár-Vinkovci kultúra négyzet alakú gödreiből kevés, míg a kispostagi kultúra kevés számú objektumából továbbra is nagy mennyiségű leletanyag került elő. Az utóbbi kultúrához tartozó nagyméretű földkitermelő gödörhöz egy kenyérsütő kemence tartozott. A Mészbetétes kerámia népe kultúrájának újabb 5 sírja a temető déli szélét jelezte. A késő bronzkori Urnamezős kultúra temetőjének továbbra sincs vége, ebben az évben 18 sírt (9 urnás sír, 7 szórthamvas, a többi bizonytalan rítusú) tártunk fel. 7 késő kelta települési objektum került elő, köztük három ház. Az egyik ház leégett, ebben nagy mennyiségű kerámia mellett vassalakokat, eszközöket és agyagamulettet találtunk. Legnagyobb számban a római kori objektumok kerültek elő, cölöplyukas építmények, kemence és tárolóvermek, az egyikben fibulát találtunk. A 9. századi temetőből egy újabb sír került elő, ezzel azonosítottuk a temető déli szélét.

HONTI SZILVIA – NÉMETH PÉTER GERGELY

338. Vörs, Majori-dűlő

(Somogy megye) B, A, H

Vörs község Majori-dűlő nevű határrészeiben újonnan kialakított építési telkek közművesítése során csontvázakat bolygattak meg. A leletmentés során 19 objektumot, köztük tizenhármat 10. századi sírt tártunk fel. A leletek között rombusz alakú nyílhegyek, bronzgyűrűk és bepödrött végű fülbevalók voltak. A 7. sírban a nyílhegyek mellett a sírföldben egy avar kori öntött bronz lószerszámveret (szíjosztó) is előkerült.

KÖLTŐ LÁSZLÓ

339. Vörs, Máriaasszony-sziget

A részletes jelentést lásd a 15–26. oldalon.

(Zala megye) U, R, Ró, Á, A

KALICZ NÁNDOR – T. BIRÓ KATALIN –
M. VIRÁG ZSUZSANNA

340. Zalaszentgrót, Csáford

(Zala megye) R, Kö, Ú

Az 1996–1998-ban folytatott csáfordi ásatások kapcsán értelemszerűen szükségessé vált a környék lehetséges régészeti lelőhelyeinek terepbejárása. Az előzetes légi fotó elemzés a községtől észak-északkeleti irányban egy korábbi felvételen esetleges objektumra utaló jeleket is mutatott.

A terepbejáráson Holl Balázs és két régészszakos hallgató vett részt. Az érintett területek:

1. Balókai-dűlő: Középkori töredékek döntő többségében és egy Balatoni-kultúrához sorolható cserép.

2. Varga-domb: Feltehetően egy gödör nyomát találtuk meg a szántásban. A nagyobb mennyiségű leletanyag egységesen rézkori (valószínűleg balatoni).

3. Látó alatti-dűlő: Elhanyagolható mennyiségű középkori anyag.

4. Útkanyar felett: Újkori és középkori leletek.

REZI KATÓ GÁBOR

341. Zalavár, Vársziget, Szt. Hadriánus (Adorján)

zarándoktemplom

(Zala megye) N, Á

A Cs. Sós Ágnes által a nyolcvanas években megtalált és nagyrészt feltárt templom területén és közvetlen környezetében végeztünk ásatást. A templom oly mértékben elpusztult, hogy csak a korabeli járósínt alatti rétegeket lehetett feltárni. Ezeket a viszonyokat Cs. Sós Ágnes feltárása több helyen még tovább rontotta, olyan változásokat okozva, hogy az általa még megfigyelt jelenségeket többé már nem lehetett újra dokumentálni. Revíziós ásatásunk ennek ellenére jelentős eredményeket hozott.

Újra feltártuk a templom nyugati felét, a „Westwerk”-nek minősített részt, aminek megmaradt alapárkai alapján a templom nyugati vége több részletében is eltér a Cs. Sós-dokumentációban fennmaradt alaprajztól. Több részletben is más belső szerkezeti felépítése és viszonya a templom többi egységével.

A nyugati homlokzathoz csatlakozó kerek toronyról bebizonyosodott, hogy később és külön alapozták.

A nyugati fal előtt ásott hatalmas gödrök betöltésének feltárásával, az ott talált rétegsor és leletanyag alapján egyértelműen bizonyítható, hogy a templomot a korai Árpád-korban, talán már a 11. században lebontották, és falait az alapárkok aljáig kitermelték.

A templom északnyugati negyedében újra feltárt oszlogödrök mérete, szerkezete, betöltése teljesen meggyezik a Zalavár, Vársziget, Kápolnánál (a sziget ÉNy-i szélénél) és a templomtól délre, a sziget déli harmadát levágó erődítési árok mellett talált oszlogödrökkel, az általuk kirajzolt alaprajz pedig az ott dokumentált nagyméretű földfelszíni házak szerkezetével, tájolásával. Egyértelműen bebizonyosodott tehát, hogy az oszlogödrök nem egy korai fatemplomnak, hanem egy, a templom építését megelőző időszak világi építményének a szerkezeti vázát alkották.

A templomot délről, keletről és északról több különböző palánkfal alapárka kíséri. Az egyik keskeny, helyenként alig észlelhető árok a templom körvonalát követi, attól mintegy 5 m távolságban. A későbbi sírrétegek már felette fekszenek, azaz a palánkfal viszonylag rövid ideig állhatott. Ez talán a zarándoktemplom korai fázisában kerítette a templom szűkebb értelemben vett szent körzetét. A templomtól keletre talált jelentősebb palánkfal alapárka annak a kerítőfalnak lehet a maradványa, aminek további részleteit még Cs. Sós Ágnes tárta fel, s amiről úgy gondolta, hogy Priwina és Kocel udvar-

házát, a vár akropoliszát kerítette körbe. A további alapárkok feladatát talán a 2000. évi ásatás tisztázza.

A templom déli, északi és kisebb részben keleti oldalán összesen 248 sírt, illetve sírrészletet tártunk fel. A déli oldalon a legfelső sírréteg közvetlenül a fű alatt feküdt, a felszíntől mindössze 5–10 cm-re. Ezekben a sírokban Árpád-kori ékszereket, főleg sima és bordázott díszű, ezüst S-végű karikaékszereket, hegyesedő végű huzalgyűrűket, továbbá néha gyöngyöket, füles gombokat és egyéb ékszert találtunk, pénz azonban sajnos nem volt ezekben a sírokban. Ezek a sírok azonban nem a Karoling-kori Szt. Hadrianus (Adorján) templom Árpád-kori temetőjének maradványai, hanem annak az ettől mintegy 30 m-rel délebbre fekvő másik templomnak a temetőjéhez tartoznak, amelyet csak G. Turco 1569. évi metszetéről ismertünk, s ami az Árpád-kori Szt. Adorján bencés apátsági templommal, s a Karoling-kori Mária templommal azonos. Ezek a sírok a templom temetőjének az északi szélén feküdtek, s azért terjedtek ki ebbe az irányba ilyen jelentősen, mert délről a kolostorépületek, keletről pedig a mocsár szabott határt a terjeszkedésnek.

A templom körüli temető korábbi sírrétegei már a Karoling időszakot jelzik. Több sírban jelentős gazdagságot mutató leletanyag volt: a női sírokban kiemelkedő ötvös-ismeretekről tanúskodó aranyozott ezüst és ezüst függők, lemezgombok, gyűrűk, a férfiaknál díszes sarkantyúpár. Egy gyermeksír aranyozott bronz szíjvége közvetlenül a Karoling-birodalomból származhat. Az ékszerek számos rokon vonást mutatnak a korábban még Cs. Sós Ágnes által talált ékszerekkel és a nagymorva fejedelemség ötvös remekeivel – utóbbiakkal való rokonságuk azonban nyilván nem a népesség etnikai, hanem viselőik társadalmi helyzetének azonosságával magyarázható.

Igen jelentős eredmény, hogy a templomtól keletre megtaláltuk azt a műhelysort, ami a templom építésének ideje alatt működött. Az egyik szabályos téglalap alakú gödörbe megszűnésekor kivetett, de már ki nem égetet téglákat döntöttek be. Ennél sokkal jelentősebb, Nyugat-Európában is ritkaságszámba menő lelet az a másik műhely, ahol a templomot díszítő színes üveglakokat készítették. Itt megtaláltuk a téglák maradványait aljukba dermedt üveglakokkal, a kemencék falának töredékeit, a nyersanyagként használt bronzolvadékokat.

Ugyancsak jelentős újdonságnak ígérkeznek azok az agyagba rakott kőfalmaradványok, amelyek a templomtól északra kerültek elő. Itt a templom körüli temető viszonylag hamar véget ér, talán éppen ezért, mert ezen az oldalon állhattak azok a részben egyházi, részben világi rendeltetésű kő- és faépületek, amelyek a zarándoktemplomot kiszolgáló szerzeteseknek, Priwina és Kocel udvari papjának (presbyter, archipresbyter), alkalmanként pedig a salzburgi érseknek és kíséretének adhattak otthont.

SZŐKE BÉLA MIKLÓS

342. Zalkod, Palocsa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B, Sza, Á

A kijelölt terület az előzetes terepbejárás adatai alapján nagyjából 60 × 120 m, Zalkod község belterületén, a létesítendő árvízvédelmi töltés helyén, a Tisza szabályozott medrétől É-ra mintegy 1,5 km-re található. Zalkod község központi része (valószínűleg az ősi települési mag) egy, a Tisza ártéri síkjából (valamint az egész Bodrog-köz átlagos 94 m-es tengerszint feletti magasságából) mintegy 5–6 m-es szintkülönbséggel kiemelkedő, szigetszerű térszínen található. A terület központi része még igen erőteljes áradások során sem kerülhetett vízborítás alá, míg az alábukó peremi részek igen, hiszen ezek csak néhány méterrel helyezkednek el magasabban a Tisza közepes vízszintjénél. A régészeti ásatás feltáró fúrásait Kozák János végezte el a GEOPONT '95 Bt. (Debrecen) részéről. A kijelölt régészeti lelőhelyen 20 db, átlagosan 2 m talpmélységű fúrást mélyítettünk le. Az egyes fúrásmintákból csak jegyzőkönyvi szintű leírás történt. A fúrásokat 52 mm átmérőjű, motoros meghajtású spirálfúróval végeztük el. Az esetlegesen előke-rülő leleteket mélység szerint csoportosítva, fúrásponatok mellett helyeztük el. Az egyes fúrásponatok relatív magasságát szintezéssel határoztuk meg.

A vizsgált területen két szelvény mentén mélyítettünk le 18 db fúrást. Az „A” jelű fúrásorozat a falu telekhatárait jelző kerítéssel megközelítőleg párhuzamosan, ÉNy-DK-i irányban húzódott. A „B” sorozat erre merőlegesen, a fokozatosan lejtő ártéri sík felé folytatódik. Két fúrást a szelvényen kívül, a réteghatárok pontosítására mélyítettünk le.

A fúrásokkal sikerült e peremi helyzetű településrészben 1,5–1,8 m-es bolygatott, régészeti anyagot tartalmazó rétegeket feltárnunk. Az „A” jelű szelvény az említett vastagságban végig tartalmazta az említett rétegeket, hiszen a szelvény a település középső, legmagasabbban és legintenzívebben lakott részei felé mutat. A peremi részek felé tartó, „B” jelű fúrásokban a régészeti leletanyagot tartalmazó rétegek fokozatosan elvékonyodnak (1,8–0,9 m), majd bolygatatlan struktúrákba mennek át. A kevert rétegek teljesen egyöntetűek és viszonylag kevés paticsot és faszenet tartalmaznak. A relatíve legmélyebb területeken a feltárt talajszelvényekben nincs régészeti anyag.

A fúrásokkal meghatározott irányban két, egymásra merőleges, 50 m hosszú és 10 m széles kutatóárkot jelöltünk ki. A felső humuszréteg – jóllehet tartalmazott leleteket – a rendkívül erőteljes erózió és a legújabb kori bolygatások miatt régészeti szempontból gyakorlatilag értékelhetetlen volt. A két kutatóárkban, valamint egy nagyjából 50 × 50 m-es területen ezt a réteget gépi erővel távolítottuk el. Ez utóbbi terület megkutatása igazolni látszott azt a feltevésünket, hogy a település a dombnak ezen a lapos, vízjárta részén már nem folytatódik.

A feltárt területen a 67 objektum három régészeti korhoz köthető a helyszínen tett megfigyelések alapján: